

A. Verborum formis decurtatis, quotquot in tribus Plauti fabulis et in Senecae tragoediis leguntur, compositis et examinatis coniugationis Latinae mutatio inlustratur¹⁾.

Quae de verborum formis decurtatis expositurus sum, ita mihi aptissime ordinari videntur, ut tripertita ratione procedat commentatio agatque deinceps

Cap. I.

De formis decurtatis, quae parium vocalium contractione oriuntur.

§ 1.

De formis apud **Plautum** decurtatis, quae duplicis *i* vocalis contractione existunt, cum accuratissime verba fecerit **Fleckeisenus**²⁾ nec non egerit **Engelbrechtus**³⁾, hac quaestione supersedeo. Dilucide autem ex illorum commentationibus apparet formis eius modi in fabulis Plautinis locum tam parce datum esse, ut pro certo adfirmare liceat poetam eius modi decurtationes vitare studuisse. Sed nescio an **Fleckeisenus** hoc Plautinarum contractionum genus iusto latius propagaverit, cum non videam cur **Plauti** breuiatas formas eorum verborum, quae in 1. pers. Sing. Perfecti tantum modo plena terminatione — *ivi* utuntur, ex contractione ortas

1) In tractanda quaestione proposita fabulis Plautinis tribus usus sum optime traditis, e quibus usum Plautinum in universum colligi licere puto:

Mil. glorios. ed. Otto Ribbeck, Lipsiae 1881.

Pseudol. ed. Georg Goetz, Lipsiae 1887.

Trin. ed. Frider. Ritschellius, Lipsiae 1871.

Senecae tragoediarum editionem secutus sum a Friderico Leone curatam Berolini 1879.

2) In Exercitationibus Plautinis Goettingae 1842 editis et in Novorum annalium vol. LXI p. 23 adnot., p. 59. 61 ss.

3) Beobachtungen über den Sprachgebrauch der lateinischen Komiker, Wiener Studien 1884, Zweites Heft, p. 232 ss.

arbitrari cogamur, velut *isti* (Trin. 939. Pseudol. 1175). — *isse* (Trin. 944). — *sisti* (Mil. glor. 1067). — *audistin* (Mil. glor. 1308). — *audisses* (Trin. 1086). — *dispertisse* (Mil. glor. 728) similia. Nam cum satis multae apud Plautum verborum formae occurrant per syncopen factae¹⁾ ut puta *instruxi* (Mil. glor. 976). — *dixi* (Trin. 556. 567. 602. 655). — *occlusti* (Trin. 188). — *despece* (Mil. glor. 552). — *admisce* (Mil. glor. 1282). — *detrahe* (Trin. 743), malim putare has formas Plautinas ita effectas esse, ut eiecta vocali etiam littera spirans *v*, cuius illa praesidium quoddam fuerat, litterae sibilantis vigore absorberetur.

Verborum in Perfecto coniugationem in *e* sequentium exempla tria sunt: *fleveris* (Pseudol. 100). — *opseveris* (Trin. 530 versus in fine). — *succevere* (Trin. 31). Formae breviatae non exstant.

§ 2.

De duplicis *i* vocalis in 3. Sing. Perfecti contractione copiosissime egit Lachmannus²⁾. Quod autem dicit contractis formis **Senecam** tantum modo ante consonantes vel in exitu versusum usum esse, optimi codicis auctoritate refutatur, qui quibus locis Lachmannus formas diductas adhibitas esse contendit, praebet contractas: Herc. fur. 244. 321. Troad. 806. Quare optimo iure Leo breviatas formas illis versibus inseruit. Bernardus Schmidt³⁾ autem Lachmannum secutus miro modo a se discedit, cum eius rei, quam exeunte pag. 9 sana ratione comprobare studuerit, paulo infra exempla omnia tollit. Hochius⁴⁾ autem eo peccat, quod contra codicis Etrusci auctoritatem deteriores secutus formas diductas servandas esse putat.

Equidem in hac re distinguendum esse ratus quonam versus loco formae et contractae et diductae usurpentur, earum usum Annaeanum hunc in modum illustrare posse mihi videor:

A. In versus initio de his formis certa lex statui potest, si optimo codici ulla in hac re fides est. Adhibentur enim

1. formae **contractae** vocali insequente vel h.

cf. Herc. fur. 244: *petit* ab ipsis nubibus Stympthalidas

Troad. 806: *redit* Achilles. sume nunc iterum comas

Herc. fur. 321: *adit* harenas bisque discedens fretum.

In hoc enim casu id contractionis genus nihil offensionis habere, quo sublata omni obscuritate ipsa terminationis productio quasi in aures impingatur ipse Schmidtus l. c. recte monet.

2. formae **diductae** subsequente consonante.

Phaedr. 221: *adit* silentem nocte perpetua domum

Quo loco perspicuitatis causa pleniore Senecam forma usum esse verisimile fit iis, quae infra secuntur.

B. Medio in versu miror huius generis Perfecta tantum modo ante consonantem inve-

1) In versu Mil. glor. 456 commendavit Ribbeckius in *annal. philol.* 1862 p. 372 formam „*fecisti*“, quam Bentleium quoque margini adscripsisse nuper compertum est. Sed illa forma analogiae plane repugnat et in libris invenitur „*fecit*“ aut „*fecisti*“.

2) *Commentar. in Lucretii Cari de rerum natura libros*, Berolini 1850, p. 208.

3) *De emendandarum Senecae tragoediarum rationibus prosodiacis et metricis*. Dissert. Berolin. 1860.

4) *Die Metra des Tragikers Seneca*, Halle 1862.

niri. Sed hoc casu potius¹⁾ quam lege aliqua factum esse mihi videtur atque Senecam puto formas contractas (quo quidem loco inveniuntur) etiam vocali sequente adhibitorum fuisse.

1. Formae enim **bisyllabae** tantum in quarto senarii pede occurrunt, nimirum ut anapaestus vitetur, cui locum metricae leges eo in pede denegant.

Herc. fur. 1151: spolio leonis? quonam ab*it* tegimen meum

Agam. 113: et qui redire cum per*it* nescit pudor

Octav. 422: aliena telis aut per*it* praedae imminens.

Praeterea leguntur carminis anapaestici bis in pede altero:

Herc. Oct. 1865: lux una per*it* noctesque duas

Phaedr. 354: odiūmque per*it* cum iussit Amor.

2. Formas autem **diductas** Seneca tantum in diverbio adhibuit: semel in quinto pede

Phaedr. 135: sero recusat ferre quod sub*it* iugum

nimirum ut caveret merum iambum, qui eo loco ab Annaeana ratione metrica tam alienus est, ut illum — exceptis quattuor nominibus propriis²⁾ — duobus tantum locis usurpaverit:

Med. 512: Phoebi nepotes Sisyphi nepotibus

Troad. 1080: his alta rupes, cuius in cacumine,

ubi nomina quadrisyllaba ultimos senarii pedes complectuntur³⁾.

Ter eo modo, ut paenultima verbi syllaba (*i*) alteram syllabam arseos pedis secundi in tribachyn dissoluti efficiat, ultima verbi syllaba (*it*) thesin pedis tertii, unde caesura semiquinaria oritur syllaba proxima rite producta:

Phaedr. 999: nunc raptor ob*it*. mortis effare ordinem

Agam. 944: excessit, ab*it*, currus effreno impetu

Herc. Oct. 751: o mater, ab*it*: membra et Herculeos toros.

C. Exeunte versu pleraque huius contractionis exempla exstant in senariis, in canticis quinque tantum: *petit*: Herc. fur. 825; Oedip. 803; Troad. 348; Octav. 519. — *perit*: Herc. fur. 49; Troad. 493. 631; Phoen. 210; Med. 994; Herc. Oct. 1089 (v. Glycon.). 1421. 1867 (dim. anap.). 1089 (v. Glycon.). — *redit*: Troad. 50; Med. 984; Herc. Oct. 1681. — *abit*: Troad. 460; Herc. Oct. 1616. 1760. 1977; Phaedr. 728; Oedip. 320. — *obit*: Troad. 597; Herc. Oct. 1911 (tetram. anap.). — *adit*: Herc. Oct. 1062 (v. Glycon.). — *coit*: Oedip. 224.

Huius speciei formae 3. Sing. Perfecti omnino exstant triginta novem (7 in canticis), ex quibus tantum quinque sunt duplicis *i*.

De metrica autem ratione, qua formae „*adiit*, *abiit*, *subiit*“ simil. metiendae essent, nisi communi reliquorum omnium antiquitatis poetarum more extra omnem dubitationem posita

1) Vide sis de formis diductis, quae metro postulatae tamen nisi sequente littera consonante non reperiuntur.

2)

Med. 709: sparsus cruore Caucasus Promethei.

Troad. 195: desponsa nostris cineribus Polyxene.

Thyest. 115: iam Lerna retro cessit et Phoronides.

Herc. Oct. 804: exceptit omnis; hinc petrae Capherides.

3) Singularis est versus Herc. fur. 20 a Buechelero ex optimo codice ita correctus:

Thebana tellus sparsa nuribus impiis,

in quo Porsonianam legem valere videbis.

esset, ex Senecae tragoediis nihil certi enucleari posset, cum eius modi formae apud Senecam nisi ante consonantes non inveniuntur. Hochius Lachmanni sententiam, qua recte dixit Senecam ultimam harum formarum syllabam productam usurpasse (*adiit*), reiciebat ille quidem eius rei exempla ratus Senecae abiudicanda esse: sane, exemplo certo nullo nititur Lachmannus e Seneca petito atque potuit etiam Hochius, etiamsi optimum codicem secutus esset, causam invenire, qua ipsius sententiam — falso enim putabat tribreves esse illas formas — comprobaret. Nam ratione habita eius legis, quam statui de Senecae in versus initio dicendi genere, potuit dicere formis diductis in versibus Herc. fur. 244. 321, Troad. 806 imprimis impedimento fuisse accentum a Senecae ratione prosodiaca haud alienum illum quidem¹⁾, sed nisi in verbis dactylicis non admissum nec ibi auribus suavissimum, in versu autem Phaedr. 221 positione anapaestum fieri. Attamen, ne ex ea lege metiendi istud genus Senecae attribuamus, propterea cavendum est, quia consuetudo illa in versus initio Annaeana, quam constituimus, perspicuitatis ratione advocata satis probatur et illustratur atque, id quod gravissimum est, quia, si vera esset Hochii de illis formis sententia, a more scriptorum et posteriorum et eorum, qui antea fuere, prorsus Seneca solus discederet. Nam hic omnium mos fuit poetarum, ut „*adiit*“ cet. anapaestos metirentur²⁾.

Reliquae Perfecti et Plusquamperfecti formae, quae huc pertinent, contractione omnes utuntur, quin etiam iis locis, quibus metro non violato syllaba augeri poterant, ut puta in primo pede: *obisse*: Oedip. 765. — *perisse*: Agam. 1009. — *petissem*: Troad. 555; in pede altero: *redimus*: Herc. fur. 1143. Phaedr. 1213; in pede tertio: *obisse*: Phaedr. 998, quibus locis brevialis formis usus est Seneca, etsi metrica ratione non desiderabantur.

Sunt autem haec: 1) Perf. 1. Sing. formae bisyllabae tantum modo versus senarii iambici

1) Quod unicum adfert exemplum alterius in tribrevi syllabae acutae (cf. p.9: „anime patrandum est“) equidem non inveni. Credo igitur animo eius obversatum esse Medae v. 924, ubi iis, quae codices praebent:

animó parandum est — liberi quondam mei
accentus difficultates plane tolluntur.

2) 3. Sing. Perfecti terminationem „*it*“ a Plauto productam eandemque metiendi rationem a posterioris aetatis poetis servatam esse multis exemplis demonstravit cum Fleckeisenus (l. c. p. 20. 23 adnot.) tum Lachmannus (Lucret. III, 1042 p. 206 extr.), qui eius legis confirmationem ingreditur hisce verbis acerrimis: „Adeo grammatici nostri ea, quae quivis puer Romanus sciebat, neglegunt, nos autem senes ea operose quaerere cogimur quae nobis magistri nostri olim tradere debebant.“ Cuius rei firmissimum est argumentum, quod in lege agraria a. 643 quinquies scriptum exstat „*venieit*“ (C. G. Bruns: fontes iuris Romani antiqui, Friburgi in Brisgavia 1887⁵ cura Th. Mommsen p. 81 ss.: 58. 65. 67. 75. 91). Alia multa argumenta ex poetis sumi possunt, e quibus elegi haec:

Plaut. Pseudol. 311: Ilico vixit amator, ubi lenoni supplicat.

Catull. 64, 20: Tum Thetis humanos non despexit hymenaeos

Hor. Sat. 1, 19, 21: quom gravius dorso subit onus. incipit ille

Ovid. Met. 1, 114: Sub Iove mundus erat, subit argentea proles.

9, 610: non adit apte, nec legit idonea, credo,

tempora, nec petit horam animumque vacantem

10, 74: Persephonen adit inamoenaque regna tenentem

Epist. ex Ponto 1, 3, 74: Thessalicamque adit hospes Achillis humum

1, 4, 46: Illud, quod subit Aesone natus opus.

in fine leguntur: *redi*: Herc. fur. 612. Herc. Oct. 22. 48. 795. 1162. — *peti*: Med. 248. Herc. Oct. 1843. 2) Perf. 2. Sing. formae contractae quinque occurrunt, quattuor in senariis, unica in cantico: a) in altero pede: *petisti* Agam. 371 (dim. anap.), Herc. Oct. 551. — *redisti* Herc. Oct. 982. b) in quinto pede: *audisti* Octav. 848. — *punisti* Phaedr. 1194. 3) Perf. 1. Plur.: *redimus* Herc. fur. 1143. Phaedr. 1213. 4) Perf. 2. Plur.: *audistis* Herc. Oct. 294. 5) Perf. Infinitivi exempla contracta octo inveniuntur a) in primo pede: *obisse* Oedip. 765. — *perisse* Agam. 1009. — *exisse* Med. 281. — *nescisse* Oedip. 514; b) in altero pede: *perisse* Troad. 490. — *redisse* Herc. Oct. 807. Herc. fur. 640; c) in tertio pede: *obisse* Phaedr. 998. — 6. Plusquamperfecti Indic. 3. Plur. exemplum coniugationis in „e“ formatae unicum praebet Octavia in quinto pede:

Octav. 401: non arma gentes, cingere 'assuerant' suas

quod verbum eo loco in tres syllabas corripitur (assvērant)¹⁾. 7) Plusquamperf. Coni. 1. Sing.: *petissem* Troad. 555 incunte versu. 8) Plusquamperf. Coni. 3. Sing.: *exisset* Med. 955 in versus initio. — *petisset* Med. 1010 in altero pede senarii²⁾.

Talia igitur exempla omnino septem et viginti reperiuntur, quorum sex metrica causa vacant. Leguntur sex et viginti in diverbio, unum exstat in cantico Agamemnonis. Pleraque sunt compositorum verbi eundi (17), novem verborum in Perfecto quartam quam dicunt coniugationem sequentium (audire, nescire, punire, petere), unicum petitur ex coniugatione in „e“ formata.

Iam cum animo complector quidquid ex hoc locorum conspectu efficitur, in universum statui licere arbitror: primum summam Senecae legem fuisse sententiae perspicuitatem, deinde ita cum in huius modi formis brevitati studuisse, pleniore ut non adhiberet nisi metro coactus aut sententiae ambiguitate. Apparet igitur unico loco Phaedr. 221 'adiit' perspicuitatis causa formam eum adhibuisse ampliorem.

Quae quo facilius cognoscantur, hanc tabulam adicio, qua formae Annaeanae omnes in hac paragrafo tractatae adstringuntur:

1) cf. Herc. Oct. 1095 in versu Glyconeo: quattuor praecipites deus
Agam. 250: quid rere ad animum svapte natura trucem — etc.

2) Annaeani autem sermonis proprietati in hoc contractionis genere cavendum est, ne adnumeres quae sint poetarum omnium Latinorum nec secus lapidibus tradantur: dico verbum *deerrandi*, quod semel apud Senecam invenitur, praecipue autem verbi „desse“ eas formas, in quibus verbum simplex incipit a vocali „e“ (cf. Vel. Long. de orthogr. VII, 65, 2 K: „in hac tamen „de“ praepositione, quam dixi plenam praeponi, animadvertendum illud, quod imminuitur, si quando sequens vox a littera e incipit, ut est *derrare*, *desse*, in qua enuntiatione sufficit ipsa productio“). Has igitur seclusas propterea tantum exhibeo, ne sit contractionum imperfecta collectio. [*dest*: Herc. fur. 500. Troad. 61. Oedip. 68. 694. — *derat*: Med. 992. Herc. fur. 832. Troad. 888. Phoen. 369. Phaedr. 1186. Herc. Oct. 1853. — *desset*: Phoen. 514. — *derit*: Med. 403. Phaedr. 473. — *desse*: Oedip. 693. Phaedr. 477. 878. Thy. 717. — *derrantes*: Phaedr. 1069].

Tituli tragoediarum.	F. diductae.		F. contractae.		
	Diverb.	Cantic.	Summa.	Diverb.	Cantic.
Herc. furens	—	—	8	8	—
Troades	—	—	9	9	—
Phoenissae ¹⁾	—	—	1	1	—
Medea	—	—	6	6	—
Phaedra	3	—	5	4	1
Oedipus	—	—	5	5	—
Agamemnon	1	—	3	2	1
Thyestes	—	—	—	—	—
Herc. Oetaeus	1	—	20	14	6
Octavia	—	—	4	4	—
Summa	5	—	61	53	8

Quam tabulam ne obiter quidem intuentem fugiet diductarum formarum usum diverbio definiendi et, id quod minime mihi opinanti evenit, utriusque generis formas evitasse Senecam in Thyeste²⁾. Quantopere autem sua voluptas traxerit poetam ad formas id genus contractas dilucide apparet ex ipsa numerorum ratione, qua illas efficiatur esse ad diductas ut 61:5 = 12,2:1. Accedit quod in Herc. fur., Troad., Oedip., Agam. semel, in Phaedra bis contractione utitur praeter necessitatem.

1) Phoenissae sunt unica Senecae tragoedia, cui cantica desint.

2) Quae leguntur in versibus Thy. 209 'petit', 431 'redit', 695 'perit', 772 'abit' in fine senarii, 774 'exit' in tertio pede ante caesuram semiquinariam sequente consonante certe sunt Praesentia. Nec mihi diu haesitanti iam dubium est, quin etiam vv. 18 et 993 in formis 'subit' et 'coit' idem tempus lateat, id quod locis accurate examinatis nemo non concedet, etsi primo adspectu in v. 993 nisus eo, quod sequitur, 'addidit' Perfectum malit agnoscere.